

SENJ — NAJZNAČAJNIJA PARTIZANSKA LUKA NA JADRANU U RAZDOBLJU LISTOPAD 1943. — SIJEČANJ 1944.

ANTUN GIRON

Oslobođenjem gotovo čitave jadranske obale nakon kapitulacije Italije stvoreni su uvjeti da iz borbe partizana na obali i na moru, započete još u ljeto 1941, pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije, izraste Mornarica NOVJ. Na sjevernom, srednjem i južnom Jadranu osnovane su u rujnu 1943. komande partizanske mornarice podređene štabovima kopnenih jedinica, ili pak izravno podčinjene Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske. Svaka od ovih komanda izvršavala je zadatke na svom području, ali uzajamne veze među pojedinim komandama nije bilo. Nametala se, međutim, potreba da akcije pojedinih komandi na moru teku koordinirano i da njihova organizaciona struktura bude jedinstvena na čitavom Jadranu. Zbog toga je 18. listopada 1943. Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije osnovao Štab Mornarice NOVJ, kojemu su bile podređene sve dotadašnje komande partizanske mornarice. Radi lakšeg rukovođenja pojedinim komandama, Štab Mornarice NOVJ donio je 10. studenog 1943. odluku kojom je pomorski prostor Jadrana bio podijeljen u šest sektora. Drugi sektor obuhvaćao je područje od Limskog kanala na sjeveru do linije otok Grujica—otok Dolfin—sredina Paškog kanala na jugu. U skladu s ovom odlukom, partizanska mornarica na sjevernom Jadranu dobila je naziv Drugi pomorski obalni sektor — Kvarnerski.

Dok se Mornarica NOVJ na Jadranu organizaciono sređivala, vojno-političke prilike na području Dalmacije i Hrvatskog primorja bitno su se izmijenile zbog prodora njemačkih snaga.

Očekujući slom Italije, njemačka je komanda još prije 8. rujna 1943. usmjerila raspoložive snage iz Like i Bosne prema Dalmaciji. Dijelovi 114. lovačke i 7. SS divizije »Prinz Eugen« zaposjele su Knin, Drniš i Sinj. Nakon kapitulacije Italije i oslobođenja dalmatinske obale i otoka, ove su njemačke snage uspjele uspostaviti kontrolu nad komunikacijama koje iz Splita, Zadra i Šibenika vode u unutrašnjost. U listopadu su njemačke snage na području Dalmacije ojačane 264. divizijom, a krajem istog mjeseca započele su prodor prema moru. Do druge polovice studenog 1943. one su uspjele ovladati dalmatinskom obalom i otocima s izuzetkom otoka Visa. Na Vis, koji je ostao slobodan i koji je pripreman za osudnu obranu, prebacio se Štab Mornarice NOVJ, snage IV. POS-a i 26. divizije 8. korpusa. Preko slobodnog Visa ubrzo je uspostavljena veza sa savezničkim snagama u južnoj Italiji.

U istom razdoblju promijenile su se prilike u Istri i Hrvatskom primorju. Početkom listopada njemačke snage zaposjele su Istru, a zatim prodrle na slobodni teritorij Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. Iznenadni prodor njemačkih oklopnih jedinica snage 13. divizije nisu uspjele zaustaviti, pa su čitav Gorski kotar i dio Hrvatskog primorja od Sušaka do Novog bili ponovno okupirani. Početkom studenog njemačke su jedinice zaposjede otoke Krk, Cres i Lošinj, ali nisu uspjele prodrijeti južno od Novog. U isto vrijeme dijelovi 13. i 18. slovenske divizije potisnule su njemačke snage iz Gorskog kotara. Krajem studenog 1943. stvoren je ponovno relativno stabilan slobodan teritorij u sjeverozapadnom dijelu zemlje, koji je obuhvaćao južni dio Slovenije, Gorski kotar, brinjski Gornji kraj, Liku te dio Hrvatskog primorja od Novog do Jablanca s otocima Rabom i Pagom. Ovaj slobodni teritorij branile su snage 18. slovenske i 13. divizije, jedinica Operativnog štaba za Liku i snage II POS-a.

Iako je njemačka avijacija početkom listopada nanijela gubitke flotilama transportnih i naoružanih brodova II POS-a prilikom bombardiranja Senja, Punta i Raba, snage II POS-a nastavile su ispunjavati svoje osnovne zadatke. Flotila naoružanih patrolnih čamaca bila je obnovljena, pa je II POS bio u stanju osigurati nesmetanu plovidbu na pomorskom prostoru od Novog do Senja i Paga. Štab II. POS-a prebacio se u Senj, pa je tako do kraja siječnja 1944. Senj postao baza Mornarice NOVJ na sjevernom Jadranu. Stoviše, uspostavljanjem veze Vis — Senj područje Senja dobilo je još značajniju ulogu ne samo za NOB u Hrvatskom primorju nego i za NOB na čitavom području Hrvatske i Jugoslavije. Naime, dok su se dalmatinska obala i otoci nalazili pod kontrolom njemačkih snaga već od studenog 1943, područje od Novog do Jablanca sa zaleđem ostalo je do kraja siječnja 1944. kompaktno slobodno područje. Komunikacije koje od obale vode u unutrašnjost nalazile su se pod kontrolom snaga 13. divizije i jedinica Operativnog štaba za Liku. Prilaz ovom području s morske strane osiguravala je flotila patrolnih čamaca II. POS-a patrolirajući svakodnevno na liniji Novi—Vrbnik i Cesarica—Pag. Na pomorskom prostoru unutar ovih linija odvijao se redovit pomorski promet na relaciji Senj — Pag i Senj — Rab te redovne kurirske veze između Novog i Senja te Senja i Jablanca. Na oslobođenom obalnom pojasu, u Senju i Jablancu, organizirane su manje mehaničke radionice koje su bile sposobne da održavaju u voznom stanju plovni park II. POS-a. U isto vrijeme 12 motornih jedrenjaka bilo je stalno angažirano na prijevozu soli iz Paga u Senj. Do kraja 1943. brodovlje II. POS-a prevezlo je 150 vagona soli, čime su potpuno bile podmirene potrebe jedinica NOVJ, a djelomice potrebe stanovništva Like, Korduna, Banije, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja.

Budući da je dalmatinska obala s komunikacijama koje od nje vode u unutrašnjost bila pod kontrolom njemačkih snaga, Vrhovni štab NOV i POJ i Glavni štab NOV i PO Hrvatske tražili su mogućnost za opskrbu jedinica materijalom i opremom, koji su kao saveznička pomoć stizali na Vis. Nakon utvrđivanja situacije na području Senja, VŠ NOV i POJ i GŠ NOV i PO Hrvatske iskoristili su mogućnosti koje je pružao slobodni teritorij na obali sjevernog Jadrana. Naime, početkom studenog 1943. Štab Mornarice NOVJ

dobio je preko III. POS-a obavijest o vojno-političkoj situaciji u Hrvatskom primorju. Prikupljeni podaci, tj. spoznaja da postoji slobodan teritorij na obali s dobrim vezama prema unutrašnjosti i slobodan pomorski prostor od Novog do Jablanca i Paga te dalje prema Olibu, omogućili su Štabu Mornarice NOVJ da intenzivno radi na uspostavljanju pomorske veze Vis — Senj. U tijeku 13. studenog Štab Mornarice NOVJ uputio je u sjeverni Jadran naoružani brod »Partizanku« sa zamjenikom komandanta Srećkom Manolom, da detaljnije ispita situaciju na području III. i II. POS-a i utvrdi mogućnost transportiranja materijala s Visa u Senj. Ovim brodom stigli su u Senj i vijećnici za II. zasjedanje AVNOJ-a iz Dalmacije, koji su zatim preko Otočca krenuli u Jajce. Nakon obavljenog zadatka naoružani brod »Partizanka« vratio se na Vis s viješću da je transport materijala preko Senja moguć. Već 23. studenog u Senj je uplovio motorni jedrenjak s teretom nafte za II. POS. Bio je to ujedno prvi brod koji je s teretom doplovio u Senj s Visa. Time je i praktički bila uspostavljena pomorska veza koja je preko Kornata i Dugog Otoka povezivala Vis sa Senjom, a taj se pomorski put u slijedećim mjesecima obilato iskorištavao za prebacivanje materijala s Visa u Senj i transport ranjenika iz Senja u Vis i dalje u Bari.

Prva grupa ranjenika koja je dovezena kamionima iz Otočca ukrcana je na parobrod »Cetinu« u uvali Stinica, a odatle je 26. studenog otplovila u Vis. Međutim, pomorski promet između Visa i Senja bio je privremeno obustavljen zbog iskrcavanja njemačkih snaga na sjeverodalmatinskim otocima i ustaških snaga na Pagu. Štab Mornarice uputio je i pored toga u Senj naoružani brod »Enare« sa zadatkom da ispita mogućnosti daljnjeg održavanja veze Visa sa Senjom. »Enare« je 16. prosinca uplovio u Senj, a 22. prosinca vratio se u Štab Mornarice NOVJ s viješću da je moguća plovidba kao i transport materijala, usprkos njemačkim i ustaškim snagama na otocima.

Primivši povoljan izvještaj o mogućnostima plovidbe do Senja, Štab Mornarice NOVJ odmah je pristupio organiziranju konvoja. Prvi konvoj, koji su sačinjavali motorni jedrenjak »Arduino« i naoružani brod NB-8 »Kornat«, pripremljen je na Visu još 21. prosinca. Drugi konvoj od dva motorna jedrenjaka u pratnji NB-6 »Napredak« krenuo je s Visa 23. prosinca. Slijedećeg dana otplovio je prema Senju konvoj od 3 motorna jedrenjaka u pratnji NB-3 »Jadran«, a 25. prosinca jedan motorni jedrenjak pod zaštitom NB-7 »Enare«. Konvoj od 6 motornih jedrenjaka i 4 naoružana broda prikupio se u uvali Soline na Dugom Otoku i 28. prosinca produžio plovidbu prema Senju. Kod Oliba konvoj su preuzeli patrolni čamci II. POS-a i otpratili ga u Senj. Tu je odmah organiziran iskrcaj i prijevoz materijala za Otočac. Nakon iskrcaja tereta na jedan od motornih jedrenjaka ukrcano je 40 tenkista, avijatičara i mornara iz Slovenije, koji su stigli u Senj na temelju naredbe VŠ NOV i POJ, prema kojoj su zrakoplovci, tenkisti i mehaničari iz jedinica NOVJ bili upućivani u Bari radi obuke i preuzimanja tenkova i aviona od saveznika. Istodobno je na tri motorna jedrenjaka bilo ukrcano 120 ranjenika, koji su dovezeni kamionima iz partizanskih bolnica u Lici. U noći 8/9. siječnja konvoj od 4 motorna jedrenjaka u pratnji NB-7 »Enare« uplovio je u Senj i Jablanac. U tijeku 9. siječnja u

Senj je uplovio konvoj od 3 broda: Partizana I, Partizana II i motornog jedrenjaka »Sloga«. Ovim konvojem bilo je dopremljeno 20 tona sanitetskog materijala i hrane za Glavni štab NOV i PO Hrvatske. U noći 15/16. siječnja uplovio je u Jablanac konvoj od 2 motorna jedrenjaka u pratnji NB-8 »Kornat« s teretom oružja i municije. Bio je to ujedno i posljednji konvoj koji je s Visa doplovio u luke sjevernog Jadrana. Naime, zbog prodora 114. lovačke i 392. legionarske divizije prema Senju, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je već 11. siječnja 1944. Štabu II. POS-a da se povuče na sjeverodalmatinske otoke. Međutim, za sve vrijeme priprema za evakuaciju i povlačenje funkcionirala je veza sa Glvanim štabom NOV i PO Hrvatske i pomorska veza s Visom. U tijeku 13. siječnja evakuiran je u Novi duhan iz skladišta ZAVNOH-a. Na 3 motorna jedrenjaka ukrcan je duhan i sol iz skladišta ZAVNOH-a za Komandu šibenskog područja, a istog dana povukao se iz Senja na Rab Štab II. POS-a. U tijeku 16. siječnja na motorne jedrenjake »Arduino«, »Danijel« i »Sokol« ukrcano je 105 ranjenika dopremljenih iz Otočca, pa je nakon toga ovaj konvoj od 3 motorna jedrenjaka otplovio u Vis. U noći 18/19. siječnja na motorni jedrenjak »Ema« ukrcano je 56 ranjenika, a na motorni jedrenjak »Marija Rozalija« pedesetak zarobljenih talijanskih vojnika s pratnjom. Konvoj je isplovio u tijeku noći i ujedno je bio i posljednji koji je iz Senja otplovio prema Visu do povratka II. POS-a na matično područje.

Pomorski koridor Vis — Senj bio je od listopada 1943. godine pa do kraja siječnja 1944. jedini put kojim se relativno brzo i sigurno mogao prebaciti ratni materijal, oprema, hrana i sanitetski materijal za potrebe Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Istim su putem iz unutrašnjosti preko Senja i Visa prevoženi ranjenici u bolnice u južnoj Italiji kao i stručnjaci za potrebe tenkovskih jedinica i avijaciju NOVJ. Gotovo puna tri mjeseca Senj je bio jedina slobodna luka na jadranskoj obali preko koje su VŠ NOV i POJ i Glavni štab NOV i PO Hrvatske ubacili značajnu materijalnu pomoć jedinicama NOVJ i istodobno ih rasteretili brige za ranjenike pred početak nove njemačke ofenzive. Senj je, dakle, gotovo puna tri mjeseca bio najznačajnija partizanska luka na Jadranu.

Anton Giron, Rijeka, Zavod za pov. i društvene znanosti JAZU

Zusammenfassung

SENJ — DER BEDEUTSAMSTE PARTISANENHAFEN AM MEER ZUR ZEIT 1943/44

Durch die italienische Okkupation (September 1943) wurde die ganze adriatische Küste mit den Inseln fast ganz befreit. Aufgrund eines Bescheides des Hauptquartiers des Volksbefreiungskrieges wurden zahlreiche Kommandos der Partisanenflotte errichtet, um mit dem Feind planmässig zu kämpfen.

Am 18. 10. 1943 wurde das Marinequartier des Volksbefreiungsheers errichtet und das adriatische Gebiet wurde in sechs Sektoren geteilt. Senj, mit seinem vorgebirgischen Gebiet, wurde dem zweiten See- und Küstensektor angeschlossen, um verschiedene Zivil- und Kriegsaufgaben gut ausführen zu können. Dieser Sektor verfügte mit einigen Dampfschiffen und Seebooten, welche das freie Meer befuhren. Zu dieser Zeit, vom 14. 9. 1943 bis zum 15. 1. 1944 wurde Senj ein bedeutsamer Verkehrs- und Kriegspunkt, ein freier adriatischer Partisanenhafen.

Sl. 51 — Pogled s Gradine Jurjevo na pretpovijesno naselje Gradinu »Jablanova« iznad Rače. Snimio od sjevera dr Vl. Miroslavljević